

HET KERSTFEEST VAN GEKKE GRADUS

door JO KALMIJN-SPIERENBURG

NIEMAND GELOOFT, DAT GEKKE GRADUS, ergens ver weg, een kapitale boerenhofstede heeft met uitgestrekte landerijen en een stal met bebroonde koeien, en dat hij daar rondloopt als heer en meester in een fluweelen broek en met zilveren gespen op zijn schoenen.

Alleen zijn oud moedertje kan hij met trots vertellen van zijn bezittingen. Zij gelooft hem. Zij begrijpt hem. Ze luistert met milde aandacht naar zijn uitentreure herhaalde, zonderling verhaspelde verhalen. Ze wordt het nooit moede hem te volgen in zijn meest ongerijmde fantasieën.

Verstandige mensen keuren dit af. Zelfs dominee, die haar dóór en dóór kent, en bij wien ze al jaren alle Vrijdagen gaat schrobben en boenen, houdt het haar soms ernstig voor, dat het misschien beter zou zijn, als ze haar ongelukkig kind niet stijfde in zijn waan-denkbelden. Door naar hem te luisteren en met hem mee te praten zal ze hem hoe langer hoe meer van de wijs brengen.

Als de dominee zoo spreekt, schudt het oudje haar hoofd. Dominee meent het goed, dat weet ze. Maar hij staat er buiten. Hij kan het zich niet indenken, wat het is.

De moeder van Gekke Gradus is niet bespraakt genoeg om haar houding te verdedigen. Ze kan het niet beredeneeren, waarom ze zoo met Gradus omgaat. Ze kan het alleen voelen. En ze weet intuïtief, dat háár kijk op Gradus de goede is.

Eigenlijk is het zoo, dat de moeder mee bouwt aan de dwaze droomen van grootheid van haar beklagenswaardigen jongen, omdat hij in die fantasieën een schuilplaats en een toevlucht vindt, zoo vaak hij het werkelijke leven, waarin hij een mislukking is, niet meer aan kan, zoo vaak hem de dingen en gestalten, die hij op zijn weg ontmoet, schrik aanjagen en bezeeren. Wanneer de jongens in het dorp hem weer lastig gevallen hebben, hem hebben nageschreeuwd en opgejaagd als een stuk schuw wild, sukkelde hij haastig naar huis, naar zijn moeder. Zit hij op zijn eigen plaatsje naast de kachel, waar het goed is en veilig, dan begint hij te praten van zijn boerenhofstede. Dan vertelt hij opgetogen, dat hij een gloednieuwe maaimachine uit de stad heeft laten komen, en dat er in den afgelopen nacht weer nieuwe kalfjes in zijn stal geboren zijn.

Hij zit tegenover zijn moeder, de handen slap hangend tusschen de knokige knieën, hij lacht en wordt opgewonden door zijn eigen woorden. Hij ziet in haar oogen de belangstelling en hij gevoelt zich gelukkig.

Daar zit hij op zijn bankje met wijde, verrukte oogen, zijn arm hoofd vol vreemde, dwaze verzinsels. Daar zit hij... haar eenige smartelijke bezit.

Kan ze dan tegen hem zeggen: „Gradus, wat je daar zegt, zijn allemaal leugens”? Natuurlijk niet.

Ze glimlacht hem bemoedigend toe. Ze zegt, dat ze toch zóó nieuwsgierig is naar die witte kalfjes en dat ze hoopt, dat hij veel plezier hebben zal van zijn nieuwe maaimachine.

Ze zou hem op haar schoot willen nemen, zachtjes, heel zachtjes, zooals ze deed, toen hij nog een kind was, dat om haar schreide. Ze zou hem sussend willen wiegen in haar armen, almaar heen en weer, tot zijn verward hoofd tot rust kwam tegen haar borst. Het kan niet meer. Hij is groot en volwassen. Hij is een man.

Ze kan enkel naar hem luisteren, luisteren... En hem zoover mogelijk volgen bij zijn kranke verbeelding. En ze kan voor hem werken. Ze is nog kras. Haar handen beven nog maar weinig, als ze de emmers tilt. Dominee behoeft zijn werkvrouw nog niet te ruilen voor een jong meisje. Het oudje is zoo ijverig en proper. Het is of de zorg voor haar kind haar belet om af te takelen.

Ze moet er niet aan denken, wat er met hem gebeuren zal, wanneer ze eenmaal de oogen voorgoed sluiten zal. Diep in haar hart leeft heimelijk de zekerheid, dat de hemelsche Vader zoo barmhartig wezen zal, den jongen het eerst tot Zich te nemen.

Maar nú kan ze nog voor hem zorgen.

Ze heeft hem een warme das gebreid van zuivere wol, zonder één draadje sajete. Het is vlak voor Kerstmis en de kou is plotseling ingevallen. De lucht is strak en metaalkleurig. De moeder van Gradus moet zich haasten, als ze nog een paar warme sokken klaar wil hebben vóór Kerstmis. Ze heeft ook nog gedacht over wollen wanten. Ze heeft gezien, dat de huid op zijn handen gebarsten was van de kou als hij thuishkwam.

Verder peinst ze er den geheelen dag moeizaam over, hoe ze 't aan zal leggen, hem een Kerstboompje te geven, waar hij als een klein kind om gebedeld heeft. Nadat hij het Kerstboompje van de domineesfamilie gezien heeft, dat al kant en klaar in de serre staat, is hij zóó vol bewondering voor de glinstering daarvan geraakt, dat hij er af en toe zijn boerenhofstede voor vergeet.

De moeder wil, dat Gradus een Kerstboompje heeft met Kerstfeest. 't Hoeft maar een bescheiden dennetje te zijn met een paar kaarsen. Ze doet een schoone boezelaar voor en gaat den dominee om voorschot vragen. Dat is nog nooit voorgekomen. Het is een vernedering voor haar, het te moeten doen. Ze bekent met neergeslagen oogen, waarvoor het geld noodig is, vrezend, dat dominee haar voor verkwistend houden zal.

Maar dominee begrijpt. Hij is de bereidwilligheid zelf. Zoo sieren dus Gekke Gradus en zijn moeder samen den dag vóór Kerstmis hun boompje.

Gradus mag alleen het engelenhaar en de plokjes watten in het boompje hangen, de teere versierselen zal hij met zijn stuurlooze handen beschadigen.

Hij raakt in vervoering over het scheepje van glas, dat aan een dun draadje hangt te schommelen.

Hij doet alsof hij alles begrijpt, wat zijn moeder hem vertelt van het Kerstfeest... en van den Heere Jezus, die geboren werd voor álle menschen... ook voor de booze... en ook voor hem, Gradus...

„Hij wil bij ons komen om ons rijk te maken en héél gelukkig... en Hij wil ook zoo graag bij jou komen... m'n jongen... ja, ja, ook bij jou... en dan zal Hij je rijk maken... veel rijker dan je bent op de boerderij met je koeien... véél rijker...”

De moeder weet niet, of hij iets van haar woorden verstaat. Ze vermoedt van wel, als ze een oogenblik op zijn gezicht een glimp van aandacht meent te zien.

Gradus mag zelf een pak kaarsen voor zijn Kerstboom gaan halen bij den kruidenier. Kán hij dat? Een pak kaarsen?... Of hij dat kan? Hij kan vandaag alles. Hij knoopt de wollen das haastig om en gaat met groote, blijmoedige stappen de deur uit. Het kan hem niet schelen, dat de jongens hem nageschreeuwen. Vandaag niet.

Ze mogen vandaag gerust aan zijn das trekken, en aan zijn broek. Ze mogen gerust zeggen: Gradus, laat je koeien eens zien! Ze kunnen hem vandaag tóch niet beleedigen. Hij gaat kaarsen koopen voor zijn Kerstboompje. Gekleurde kaarsen wil hij. Minstens honderd. Misschien wel tien... Ha, wat zal dat mooi zijn, als ze allemaal tegelijk aangestoken worden. Wat zal dát een licht geven.

O, hij weet het nog, hoe het was... van Jezus... wát ook weer van Jezus? O ja, die zal komen als het Kerstboompje aangestoken is. Tjonge, dat wordt een deftig bezoek... Gelukkig maar, dat er in zijn boerderij zulk een reusachtig groote voorkamer is... Daarin kan hij Hem ontvangen, zooals het behoort. Hij zal zijn fluweelen broek aan moeten doen... En zijn schoenen met gespen mag hij vooral niet vergeten...

Eenmaal met zijn gedachten in 't oude spoor, vergeet Gradus zijn kaarsen. Hij staat midden in de dorpsstraat opgewonden te praten tegen een troepje jongens, die zich uitbundig vermaken met zijn wartaal. Ze trekken aan zijn das en aan zijn gelapten broek. Ze duwen hem en dollen rondom zijn beenen. Ze vragen hem, wanneer ze nu eens zijn koeien mogen zien. Het kan hem niets schelen, dat ze den draak steken met zijn boerenhofstede... vandaag niet... maar hij wordt woedend, als ze lachen om zijn Kerstboompje. Gelooven ze soms óók niet, dat Jezus bij hem op bezoek komt morgen? Hij zal ze... hij zal ze... Hij zwaait driftig wild

met zijn magere armen... Ze zullen hem gelooven... ze zullen... De jongens hebben nog nooit zó'n plezier gehad met Gekke Gradus. Ze lachen zich krom om zijn kwaadheid.

„Hé, Gradus, laat dan je Kerstboom es zien...“
Het is opeens, of er iets knapt binnen in Gradus' groot, dwaas hoofd. Er komt iets donkers voor zijn oogen. Hij ziet het lachend jongensgezicht voor hem nog slechts onduidelijk. Een dolle drift golft in hem op. In een ondeelbaar oogenblik gebeurt het. Gradus' klomp suist door de lucht. Het lachen wordt onmiddellijk stil. Wat is dát nu? Bloed? Hoe komt er nu bloed aan den klomp?

Gradus staat met den klomp in de hand zich te verbazen, geheel verdiept in het probleem. De drift is uit hem weggeëbd. Er is niets meer over dan verwondering.

Hij stribbelt niet tegen, als een hand hem bij den schouder pakt. Hij sukkel op één kousevoet mee met den veldwachter. Hij komt niet eens op de gedachte eerst den klomp weer aan te doen.

In het „kantoortje“ zit hij tegenover den veldwachter, volzaam en gedwee. Het is heet in het kantoortje. Je kan het salamandertje hooren suizen. Wat heeft die veldwachter een oogen. Ze kijken dwars door Gradus heen. Gradus wiegelt lichtelijk verontrust heen en weer op zijn stoel. Als ze hem lang blijven vragen, begint hij onnoozel te huilen.

Hij wil naar huis. Moeder zit op hem te wachten. Hij herinnert zich opeens, dat hij een boodschap moet doen. Wat ook weer? O ja, kaarsen... Nu moet hij toch werkelijk naar huis. Morgen komt Jezus op bezoek, en er is nog zooveel in orde te maken op de boerderij.

Als Gradus zóóver gekomen is met zijn gedachten, wordt hij opeens rustig. Hij legt zijn arme, bultige hoofd op zijn armen en slaapt van uitputting in.

Ach, wat moet dat nou met dien dwaas? Hij heeft nog nooit iemand kwaad gedaan. Tot vandaag was hij onschadelijk. En daar opeens slaat hij een jongen met zijn klomp een hersenschudding. Het was bijna een moord geweest. Rond laten loopen mag je hem niet meer. Dat is onverantwoordelijk. Een gesticht, ach ja, natuurlijk, dat zal er van komen. Een miserabel geval...

De moeder van Gradus wordt gewaarschuwd. Men verwacht, dat ze te keer zal gaan. De veldwachter ziet tegen het onderhoud op als tegen een berg.

Maar de oude vrouw is zeer rustig. Ze is in staat, haar woord te doen. Als ze eenmaal aan 't praten is, breekt al haar liefde en teederheid over den dam van haar schuchterheid. Ze pleit immers voor haar kind?

De veldwachter verliest zijn zekerheid. Het staat als een paal boven water: die vent moet opgeborg worden. Maar, als de moeder er nu voor instaat, dat ze hem in huis zal houden, zal opsluiten desnoods, als ze hem alleen nog maar de Kerstdagen hebben mag... De veldwachter lijkt barsch, maar hij heeft weeke plekken in zijn hart. Per slot van rekening is Gradus geen misdadiger, dien je met plezier achter de tralies zet. De moeder wint het.

Het Kerstboompje van Gradus brandt werkelijk den volgenden dag. Het gebeurde met den klomp is uit Gradus' herinnering geglipt. Hij is in de wolken over de flakkerende kaarsjes en over den grooten gemberkoek, dien hij achter elkaar mag opeten. Hij praat aan één stuk door over zijn boerderij en over het bezoek.

„Ik doe mijn fluweelen broek aan, moeder, als Hij komt, daar kun je van op aan. En mijn schoenen met gespen...“

Als de kaarsjes kleiner en kleiner worden, wordt hij ongedurig.

„Je bent d'r toch zeker van, dat Hij komt? Zeg, moeder...“
„Ik ben er zeker van, mijn jongen.“
„Zou Hij naar mijn koeien willen kijken?“ murmelt hij gerustgesteld. „En naar mijn nieuwe maaimachine...? Zeg, moeder... hoe rijk zal Hij mij maken... zal ik een zak vol met goud krijgen...“

„Je krijgt, mijn jongen, alles wat je noodig hebt.“
„Nou is het Kerstfeest, hè moeder...“ Hij wordt moe en geuwt herhaaldelijk.

„Ja, m'n kind... nou is het Kerstfeest... en het is het ook voor jou... daar ben ik zeker van...“

Er is een glanzende tevredenheid in de oogen van den simpele.

Het afscheid komt spoedig. Wat zijn twee korte Kerstdagen?

„Moeder, móeder...“ Hij grijpt zich vast. Hij wil niet mee met de ziekenbroeders. Hij wil niet in den gelen auto, die buiten staat te gonzen als een beest.

Zijn moeder maakt één voor één zijn handen los.
„Luister, mijn jongen, nu mag je naar je groote boerderij met de koeien... en je mag elken dag je fluweelen broek dragen en je schoenen met gespen...“

Zijn gezicht ontspant zich. Zijn krampachtige handen vallen open. Hij is gerustgesteld. Hij wil wel graag mee nu. Hij heeft zelfs haast. Hij heeft amper meer tijd, zijn moeder goedendag te zeggen.

Je kunt den auto nog even hooren zoeven. Nu niet meer. Het lijkt, of je hem nog hoort, maar dat is verbeelding.

Het Kerstboompje moet dadelijk opgeruimd worden. Het is niet te verdragen, het daar te zien staan met de stompjes kaars en het glazen scheepje. En dan moet Gradus' moeder naar de moeder van Bart Bloem, die door den klomp getroffen werd. Ze wil praten, de eene moeder met de andere. Ze wil deernis afeischen voor haar ongelukkig kind. En dan heeft ze niets meer te doen dan zich te bukken voor Gods wil.

Ze kán het. Want dwars door alle smart heen heeft ze de zekerheid, dat haar arm kind binnenkort in beter handen zijn zal dan in de hare, of in die van de verplegers van het gesticht.

Hij zal daarginds niet lang zijn. Hoe zal hij kunnen voortleven zonder het luisteren van zijn moeder?

Wit is mijn hemel, die hoog om mij schemert!
Wit is mijn aarde in haar sneeuwige vacht!
Wit zijn mijn boomen, mijn dennen, de slanke!
Kruin, tak en twijgen zijn sneeuwig bevracht.